

جلسه اول:**عنوان:****(مقدمه اول) تشریح نقشه‌ی راه تلاوت (هندسه‌ی تلاوت)**

مباحث مربوط به نقشه‌ی تلاوت (هندسه‌ی تلاوت):

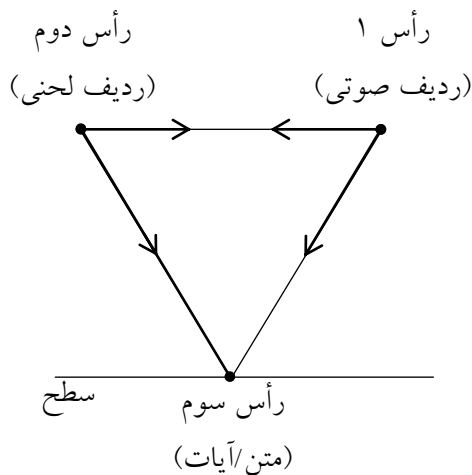
۱- تلاوت (و به طور کلی هر مدل خوانندگی اِرتجالی [بداهه خوانی] از ۳ عنصر اساسی (رُکن) تشکیل شده است:

(الف) ردیف صوتی (صوت): مقصود از ردیف صوتی؛ تمرکز (زاویه‌ی دید / جهت نگاه) بر خود صوت، بدون در نظر گرفتن اشکال متنوعی است که بر روی صوت ایجاد می‌شود، از مباحثی که در زیر مجموعه‌ی رکن (۱) مطرح می‌شود، می‌توان به چیستی صوت؛ اوصاف صوت؛ پردازش صوت (صداسازی)؛ مدولاسیون (مدل‌های اوج‌گیری صوت) و... اشاره کرد.

(ب) ردیف لحنی (لحن): مقصود از ردیف لحنی؛ تمرکز بر اشکال مختلفی است که بر روی صوت ایجاد می‌شود [لُحْن / آهنگ / جمع لُحْن = الحان] از مباحثی که در زیر مجموعه‌ی رکن (۲) مطرح می‌شود می‌توان به ماهیت مقام؛ اجزاء یک مقام؛ تعداد مقامات، اقسام مقام، اختلاف مقامات، ترکیب مقامات و... اشاره کرد.

(ج) متن (آیات): مقصود از متن (آیات)؛ کیفیت تطبیق صوت و لحن معاً؛ بر متن (آیات قرآن کریم) می‌باشد. از مباحثی که در زیر مجموعه‌ی رکن (۳) مطرح می‌شود می‌توان به شناخت بافت آیه؛ قواعد نَبْر (تکیه، آکسان‌ها) در کلمه و آیه؛ چگونگی تقسیم متنِ فراز و آهنگ آن فراز به قطعات کوچکتر، و تطابق آنها بر یکدیگر؛ کیفیت تنظیم آهنگ و... اشاره کرد.

۲- شکل مربوط به نقشه‌ی راه تلاوت یا هندسه‌ی تلاوت:

شکل ۱

نکته ۱:

دو اصطلاح (صوت) و (لحن)؛ دو روی یک سکه هستند؛ یعنی هنگامی که تلاوتی را گوش می‌کنیم؛ چیزی (حقیقتی) به گوش شما می‌رسد، گوش فقط ابزار دریافت آن چیز (حقیقت) است (قوه‌ی سامعه) آن چیز (حقیقت) که صدایی (آوایی) است به اشکال متنوع و نوعاً پیچیده بر روی آن صدا از طریق گوش

به مغز منتقل شده و در یک فرآیند ذهنی؛ آن حقیقت یکپارچه؛ به ۲ مفهوم صوت (خود صدا یا آوایی که به گوش می‌رسد، بدون توجه به اشکال مختلفی که بر روی آن وجود دارد.) و لحن (اشکال متنوع، زیبا و غالباً پیچیده که بر روی صدا ایجاد شده است.) تفکیک می‌شود.

برای روشن‌تر شدن این نکته، به دو مثال توجه بفرمایید.

مثال اول: دریا و امواجش.

اگر به این مثال خوب دقت کنید؛ در می‌یابید که امواج دریا چیزی جز خود دریا نیست، به عبارت دیگر امواج دریا جلوه‌های (تجلیات) مختلف از خود دریا است. صوت و لحن نیز مثل دریا و امواجش می‌باشد؛ (صوت) مثل (دریا) و (لحن) مثل (امواج دریا) است؛ بنابراین لحن نیز (مثل امواج دریا) اشکال مختلف خود صوت می‌باشد، و به عبارت لطیف‌تر لحن همان جلوه‌های مختلف صوت است (مثل امواج دریا که جلوه‌های مختلف خود دریا است).

مثال دوم: خمیر بازی و اشکال مختلفی که به وسیله‌ی خمیر به وجود می‌آید.

به وسیله‌ی خمیر بازی می‌توان اشکال هندسی گوناگونی مثل مستطیل، مربع، دایره، لوزی و... ساخت. با کمی دقت درمی‌یابیم که این اشکال مختلف هندسی، همگی ریخت‌های گوناگون از خود خمیر بازی هستند! مثلاً: اگر خمیر بدون زاویه باشد می‌شود دایره؛ اگر همان خمیر ۴ ضلع برابر پیدا کند، می‌شود مربع؛ و اگر ....؛ لذا این اشکال مختلف هندسی، چیزی جز نمودهای (جلوه‌ها/پدیدارها) مختلف از خود خمیر نیستند.

صوت و لحن نیز از این گونه هستند. (صوت) مثل (خمیر بازی) است و (لحن) نیز مثل (اشکال متنوع هندسی) تولید شده با خمیر هست.

نتیجه:

بنابراین صوت و لحن یک حقیقت داشته (و به قول معروف نزد عُرف جامعه، دو روی یک سکه هستند). ألحان (جمع لحن) جلوه‌گری‌های (نمودها/پدیدارها) مختلف و گوناگون صوت هستند.

نکته‌ی ۲:

تلاوت فنی (و به قول عرف جامعه‌ی قراء: [تلاوت پخته]) چه تلاوتی است؟

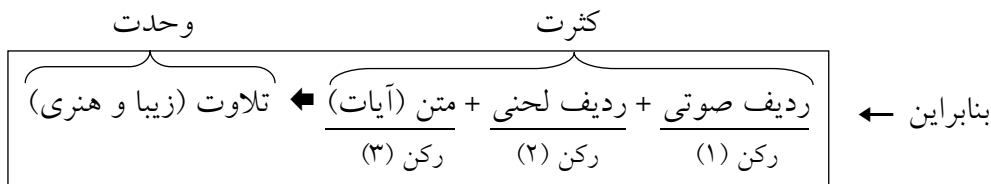
جواب: با دقت در نقشه‌ی تلاوت (هندسه‌ی تلاوت) متوجه می‌شویم که تلاوتی فنی و پخته است که هر ۳ رأس مثلث معکوس تلاوت [الف] ردیف صوتی / [ب] ردیف لحنی / [ج] متن (آیات)] به نحوی همگون و یک دست با یکدیگر متحد شوند (ترکیب شوند) که گویا یک رأس هستند و به عبارتی روشن‌تر: دو رأس (صوت) و (لحن) با یکدیگر، و هر ۲ با رأس ۳ (متن [آیات]) به شکلی هماهنگ و چفت هم شوند، که گویا یک شیء واحد هستند.

اگر قاری بعد از مدت‌ها ممارست و تمرین، به این مهارت مهم دست یابد؛ در حین تلاوت خود باید مستمعین را در تلاوت خود غرق کند! (به تعبیر عرفی: مجلس را بگیرد!) به گونه‌ای که

مستمعین از شنیدن تلاوت ایشان نهایت لذت معنوی را ببرند. مثل اکثر تلاوت‌های استاد عبدالباسط محمد عبدالصمد.

نکته ۳:

با توجه به مثلث معکوس تلاوت (هندسه‌ی تلاوت) و دقت در نکته‌ی قبلی (نکته‌ی ۲) معلوم می‌شود که جهت مسیر حرکت؛ در هنر تلاوت از کثرت (۳ رکن ← صوت + لحن + متن) به وحدت (یک تلاوت زیبا و هنری) است.

۳- توضیح و تبیین نقشه‌ی تلاوت (مسیر تلاوت):

الف) چرایی مثلث معکوس (وارونه)؟

جواب: زیرا اگر مثلث، معکوس باشد؛ انطباق رأس اول [ردیف صوتی] و رأس دوم [ردیف لحنی] بر رأس (۳) [آیات] واضح‌تر و روشن‌تر است.

ب) ارتباط رأس (۱) با رأس (۲) در مثلث وارونه‌ی تلاوت؟ (آیا صوت و لحن یک حقیقت هستند یا ۲ حقیقت جدا از هم؟)

جواب: صوت و لحن در خارج از ذهن، به یک حقیقت موجود هستند؛ ولی در ذهن، و در مقام تجزیه و تحلیل ذهنی، از این حقیقت واحد خارجی؛ ۲ مفهوم به نام صوت و لحن در ذهن ساخته می‌شود. مثلاً: اگر به مکعب مستطیلی فقط از جهت (B) نگاه شود؛ تصور شما این هست که مربعی به ابعاد (۳cm×۳cm) دیده‌اید. و اگر از جهت (A) نگاه شود؛ تصور می‌کنید که مستطیلی به ابعاد (۱۰cm×۳cm) دیده‌اید؛ ولی اگر از جهت (C) دیده شود؛ شیء‌ای ۳ بعدی (۱۰cm×۳cm×۳cm) به نام مکعب مستطیل ادراک می‌شود.

طول عرض ارتفاع

در این مثال، ذهن انسان با ۳ زاویه‌ی دید مختلف؛ قادر به فهم ۳ مفهوم متفاوت (مربع/۲بعدی) و (مستطیل/۲بعدی) و (مکعب مستطیل/۳بعدی) شد؛ در حالی که این ۳ مفهوم متفاوت و جدای از هم در ذهن؛ در خارج از ذهن در یک حقیقت واحد (یعنی شیء‌ای ۳ بعدی به نام مکعب مستطیل) موجود می‌باشد.

پس ذهن انسان این قدرت و خلاقیت را دارد که از یک شیء خارجی؛ مفاهیم متعدد و متفاوتی بسازد.

صوت و لحن نیز از این گونه هستند؛ یعنی (صوت) و (لحن) در خارج ذهن، به یک حقیقت خارجی که با گوش شنیده می‌شود (کیف مسموع) موجود می‌باشند. ولی ذهن ما با فعالیت خود از این حقیقت خارجی واحد، ۲ مفهوم (صوت) و (لحن) را می‌سازد.
پس: جایگاه تکثر در ذهن؛ و وحدت، در خارج ذهن هست.

ج) ارتباط رأس ۱ و ۲؛ با رأس ۳ مثلث تلاوت؟

جواب: این ارتباط به نحو تطابق یا تلفیق (تطبیق) می‌باشد.

تطابق یا تلفیق؛ از نظر لغوی یعنی قرار دادن چیزی بر چیز دیگر؛ به گونه‌ای که دو شیء؛ یک چیز به نظر بیایند. مثل قرار دادن ۲ کف دست بر هم؛ و در اصطلاح موسیقی تلاوت، به ترکیب آهنگ‌ها (مقامات) با عبارات و الفاظ آیات قرآن کریم؛ بر اساس خواص ذاتی (آهنگ ذاتی) کلمات و مفاهیم آنها، تطابق یا تطبیق می‌گویند.

۴- فوائد و آثار نقشه‌ی راه تلاوت (هندسه‌ی تلات)؟

۱) افزایش تسلط قاری در اجرای هر ۳ رأس تلاوت، یعنی قاری هنگام اجرای تلاوت خود، با در نظر داشتن نقشه‌ای کامل از تلاوتش در ذهن، لحظه به لحظه موقعیت تلاوتش را از جهت صوتی و لحنی و تلفیق صوت و لحن با آیات می‌داند.

۲) درک و فهم عمیق‌تر از محاسن و معایب تلاوت خود.

۳) دفع و رفع اشکالات و خطاهای تلاوتش توسط خود قاری.

۴) افزایش سرعت و دقت در تقلید از تلاوت الگو

۵) درک و فهم عمیق از نقاط اشتراک و افتراق آسبک مختلف.

۶) تسهیل و تسریع در ترکیب چند سبک با یکدیگر

۷) افزایش قدرت خلاقیت و نوآوری در تلاوت.

۸) و...

۵- آیا این نقشه در سایر هنرهای اسلامی نظیر مداحی، اذان، ابتهال، تواشیح، ترتیل خوانی، کاربرد دارد؟

جواب: بله؛ زیرا همه‌ی هنرهای صوتی اسلامی، نظیر تلاوت، ترتیل خوانی، ابتهال، اذان و... از یک سلسله قواعد کلی و مشترک (عناصر مشترکه) پیروی می‌کنند؛ که با تسلط بر این قواعد کلی و مشترکه می‌توان به شکل دقیق، سریع و ساده، سایر هنرهای صوتی اسلامی را نیز آموخت.

تذکر: هدف از طرح این مباحث نسبتاً سنگین و دقیق (آشنایی کلی و اجمالی قرآن آموزان با فضای هنر تلاوت و مسیر حرکت آن و حصول درکی عمیق و دقیق نسبت به هنر تلاوت می‌باشد).

جلسه ۲

عنوان:

(مقدمه ۲) آشنایی با سُلْم موسیقایی عربی و برخی از مهم‌ترین و کاربردی‌ترین اصطلاحات موسیقی تلاوت (تلحین القرآن)

توضیح و تبیین اصطلاحات مهم و کاربردی در تلاوت قرآن کریم (تلحین القرآن):

- ۱) سُلْم موسیقایی عربی ← در لغت به معنای (نردبان) است و در اصطلاح موسیقی عرب؛ به نموداری مُدرَج (درجه به درجه / پله پله) که نشان دهنده‌ی فواصل بین نت‌های یک مقام (شخصیت المقام / اسلوب المقام) یا قطعه‌ی موسیقی است، سُلْم گفته می‌شود.
- ۲) درجه صوتی = طبقه‌ی صوتی = نُت = نغمه ← درجه، نتیجه و محصول پدید آمدن تعداد کم یا زیادی از لرزش‌ها در قطعه زمان معینی (مثلاً ۱ ثانیه) می‌باشد؛ هر چه لرزش‌ها (اهتزازات) زیادتر شود؛ صوت رقیق‌تر و حادتر (تیزتر) می‌شود (صدای زیر) و هر چه لرزش‌ها کمتر شود، صوت غلیظ‌تر و ضخیم‌تر می‌شود (صدای بَم).
- ۳) پرده = مسافت صوتی = فاصله = بُعد ← اختلاف زیر و بمی نت‌ها را فاصله گویند. به عبارت دیگر فاصله؛ اختلاف فرکانس بین دو نت است.
- ۴) مقام ← از فواصل بسیار مهم در موسیقی عربی است؛ شاید بتوان گفت که مهم‌ترین فاصله در موسیقی عربی؛ مقام است. مقام؛ در لغت به معنای محل یا زمان اقامت، و جای پا و قدم است. اما در اصطلاح، مقام، عنوانی است برای قالب‌های سنتی موسیقی شرق مثل ایران، ترکیه و کشورهای عربی. مقام شامل ۸ درجه‌ی صوتی است که با فواصل معین و به شکل متوالی از درجه ۱ تا ۸ مشخص گردیده است. مقام معادل گام (Gamma) در موسیقی غرب است.
- ۵) اُکتاو Octave = اوکتاف = دیوان = مرتبه = هنگام ← عبارت است از یک فاصله‌ی ۸ درجه‌ای بین یک نت و نت هم نام آن؛ مثلاً از Do^1 (نت اول) تا Do^8 (نت ۸)، در زبان یونانی اکتاو یعنی عدد هشت (درجه‌ی هشتم) در موسیقی عربی، به این فاصله (علاوه بر اکتاف) قرار و جواب گفته می‌شود.
- ۶) نت پایه = نت رُکوز = نُت مُسْتَقَرّ المقام = نُت تونیک Tonic ← به نت اول یک گام موسیقایی یا مقام (در فاصله یک اکتاو)، در موسیقی ایرانی، نت پایه می‌گویند، که معادل نُت تونیک (Tonic) در موسیقی غرب و نت رُکوز در موسیقی عربی می‌باشد.
- ۷) نُت غَمَاز (غَمَازُ المقام) = نمایان = نُت دومینانْت Dominant ← برای هر مقامی درجه‌ی غَمَاز، بسیار ضروری و لازم است، درجه‌ی غَمَاز به درجه‌ی ۵ بعد از درجه‌ی اول هر مقام گویند.
- ۸) مساحت صوتی = ارتفاع صوت = پهنای صوتی ← مساحت، اصطلاحی است در موسیقی عربی، که می‌توان آن را معادل وسعت یا گستره‌ی صوتی دانست، و آن عبارت است از: توان یک خواننده در ارائه‌ی پایین‌ترین تا بالاترین نت یا درجه‌ی صوتی خود؛

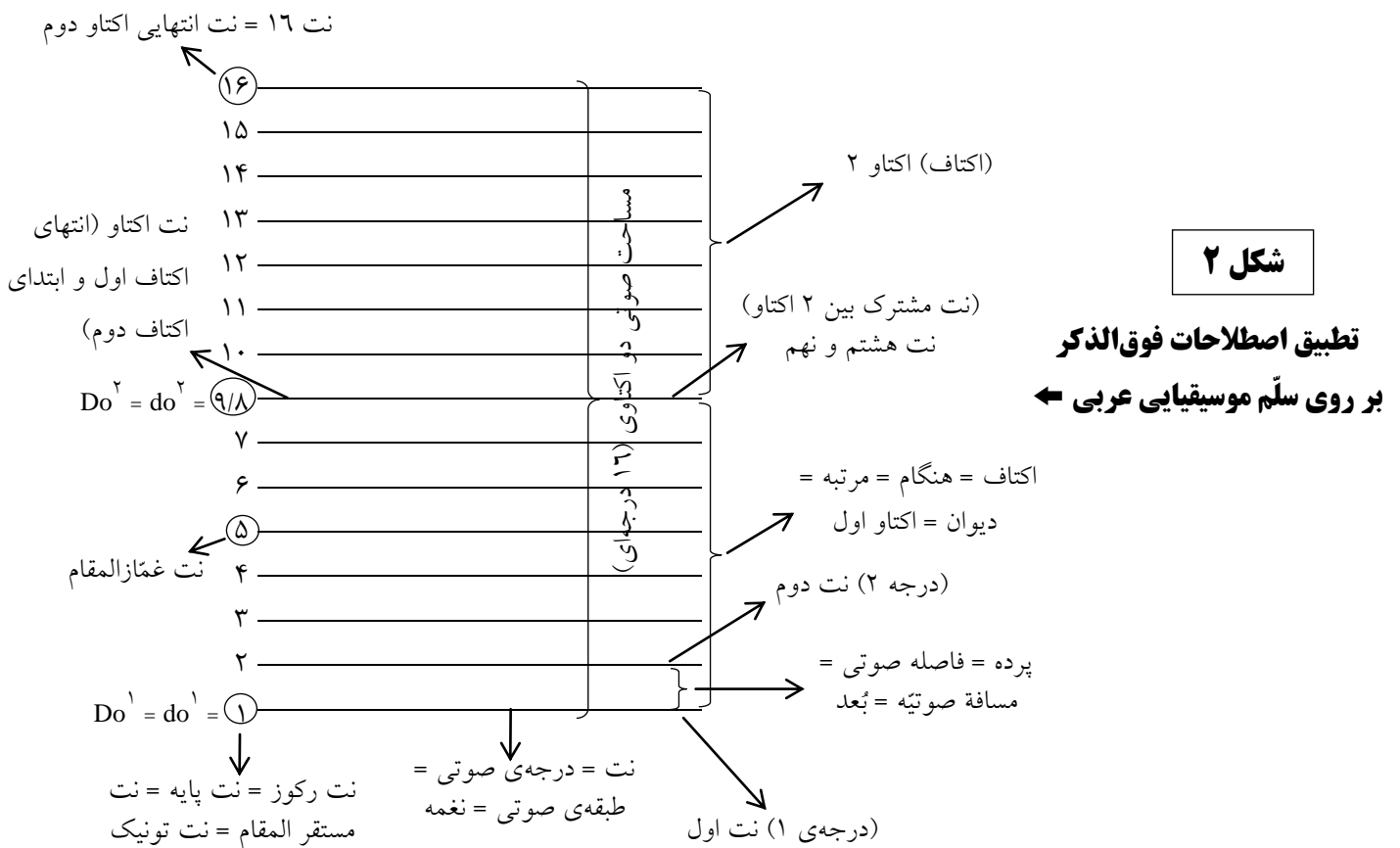
مساحت صوتی یک امر نسبی است و در افراد مختلف، متفاوت بوده یعنی پایین‌ترین درجه‌ی صوت در افراد مختلف؛ با یکدیگر متفاوت بوده؛ همچنان که بالاترین درجه‌ی صوتی افراد نیز با همدیگر متفاوت است. اما در تلاوت قرآن، مطلوب‌ترین مساحت صوتی ۲ اکتاو می‌باشد.

۹) تلحین ← (قراءتُه بالأصوات المُلَعَّنَه) مقصود از تلحین؛ قرائت قرآن کریم با صدایی است (با اصواتی است) که بر روی آن صدا، اشکال و فرم‌های متنوع، متفاوت، زیبا و جذابی ایجاد می‌شود که در واقع این اشکال و فرم‌ها، تزئین‌کننده صوت هستند. پس تلحین کیفیتی است شنیداری (کیف مسموع).

شاید بتوان واژه‌ی (تلحین) را معادل (موسیقی مخصوص به تلاوت قرآن کریم) دانست.

۱۰) مقطع الصوت ← مقصود از مقطع الصوت، توقف‌گاه‌های صوت بر روی درجات صوتی سُلَم موسیقایی عربی می‌باشد.

با توجه به (شکل ۲) اگر بخواهیم از نُت (۱) درجه به درجه، به سوی نُت‌های بالاتر برویم، با دقت به خواندن سُلَم (شکل ۲) در می‌یابیم که صوت بر روی تک تک درجاتی که استقرار پیدا می‌کند، مقدار زمانی (اگر چه کوتاه) مکث و توقف می‌کند. به این توقف (قطعه قطعه شدن صوت) و مکث صوت (ولو اندک) بر روی درجات سُلَم؛ در اصطلاح، (مقطع الصوت) می‌گویند.

نکته ۱: با توجه به سُلَم (شکل ۲) یک اکتاو؛ ۸ نُت (درجه صوتی) و ۷ فاصله است.

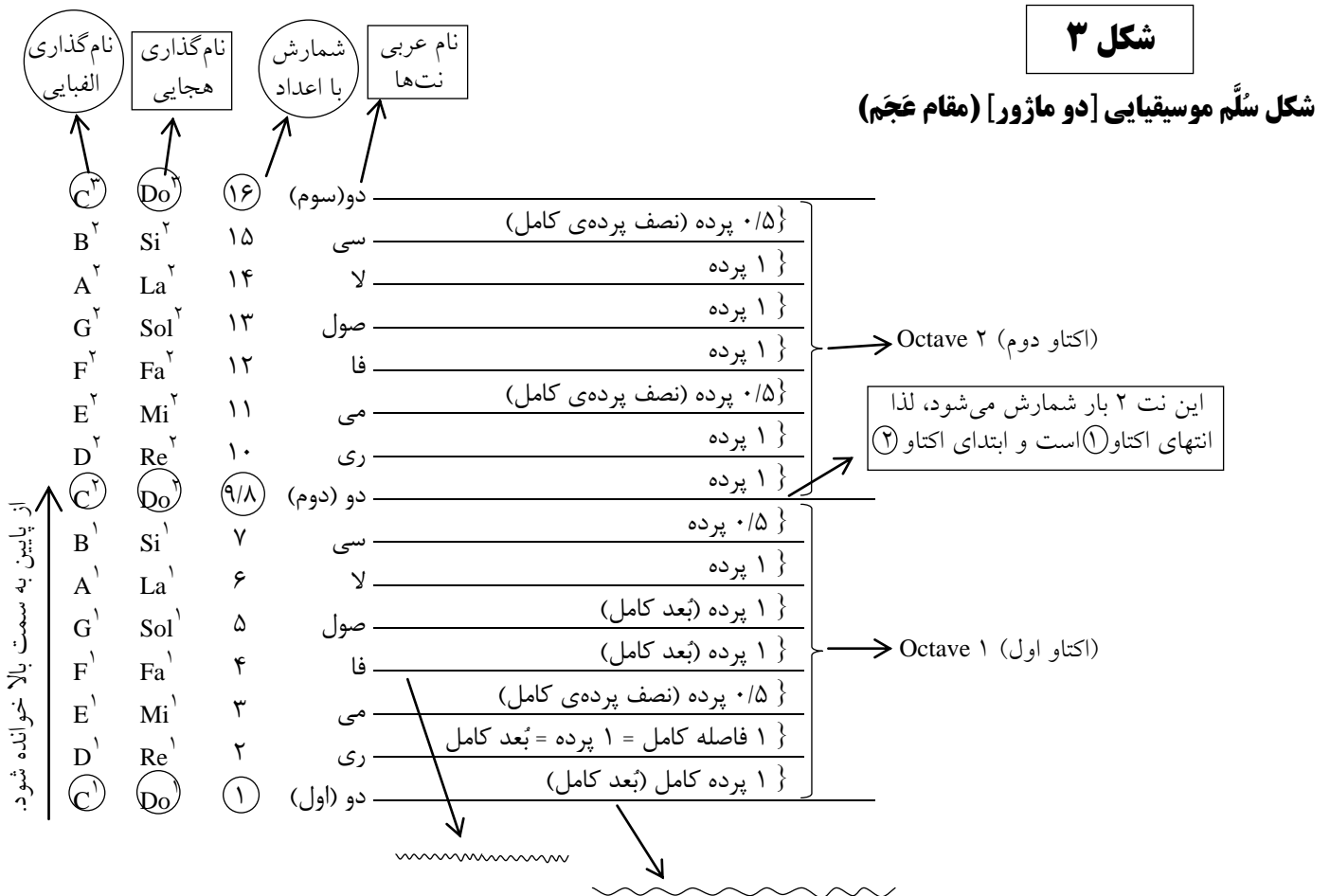
نکته ۲: هدف از طرح موارد مذکور؛ تطبیق مباحث تئوری بر مباحث عملی و کارگاهی تلاوت قرآن کریم هست.

جلسه ۳:

عنوان:

(مقدمه ۳): آشنایی با سُلَم موسیقیایی عربی، و برخی از اصطلاحات مهم و کاربردی، به شکل دقیق تر و عمیق تر.

تذکره: برخی از این اصطلاحات و اطلاعات ذکر شده، فقط جنبه‌ی تئوری محض دارند؛ و کاربرد عملی (کارگاهی) در تلاوت ندارند، ولی این اطلاعات و اصطلاحات، ذکر شده تا قرآن آموزان بیشتر با فضای علمی مباحث آشنا شده و در نتیجه بستر لازم جهت ورود به مباحث عملی (کارگاهی) مهیا شود. زیرا قرار گرفتن در فضای علمی (تئوری) مباحث مربوط به تلاوت؛ ذهن را به ظرائف و دقایق قرائت (هنر خواندن) حسّاس و آشنا کرده و در نتیجه سرعت پیشرفت در مباحث عملی (کارگاهی) افزایش می‌یابد. علاوه بر این، قرآن آموزان مهارت دفع و رفع اشکالات و خطاهای تلاوت خود را می‌آموزند.

نکته (الف): در موسیقی عربی نام این سُلَم؛ سُلَم [دُو الکبیر (ماجیر)] یا سُلَم (دو ماجور) می‌باشد.

نکته (ب): در (شکل ۳) فی الواقع، به جای این لرزش‌های ریز و بسیار کوچکی که در لبه‌ی تارهای صوتی ایجاد می‌شود (مثلاً: هنگام تلفظ صدای کشیده‌ی آ)؛ نمادی مثل خط افقی (—) را قرار داده‌اند.

توضیح و تبیین برخی از اصطلاحات علمی و مفاهیم کاربردی:

- ۱- تعریف فرکانس و واحد آن (HZ) ← به تعداد ارتعاشات و لرزش‌های یک صدا، در مدت زمان ① ثانیه، فرکانس یا بسامد یا تواتر آن صدا می‌گویند و با علامت (HZ) هرتز نمایش داده می‌شود.
- ۲- جدول فرکانس نُت‌ها [بر اساس اسامی درجات، در موسیقی عربی]

نام‌گذاری هجایی نت‌ها	نام‌گذاری الفبایی نت‌ها	نام درجات صوتی (در زبان عربی)	عدد لرزش یا ارتعاش هر نت در ۱ ثانیه (به شکل دقیق)	عدد لرزش هر درجه‌ی صوتی در یک ثانیه (به شکل تقریبی)
Do ^۱	C ^۱	دو	۲۶۱/۶۳	۲۶۲
Re	D	ری	۲۹۳/۶۷	۲۹۴
Mi	E	می	۳۲۹/۶۳	۳۳۰
Fa	F	فا	۳۴۹/۲۳	۳۴۹
Sol	G	صول	۳۹۲/۰۰	۳۹۲
La	A	لا	۴۴۰	۴۴۰
Si	B	سی	۴۹۳/۸۸	۴۹۴
Do ^۲	C ^۲	دو	۵۲۳/۲۵	۵۲۴

نکته ۱: با توجه به شکل ۳ متوجه می‌شویم که یک اکتاو؛ ۸ نُت؛ ۷ فاصله؛ و ۶ پرده‌ی کامل (۶ تا یک پرده) می‌باشد.

نکته ۲: نت هشتم (Do^۲) همان نت اول (Do^۱) هست؛ ولی نت هشتم؛ اَحَدَ [تیزتر] و اَرْقَ [رقیق‌تر] از نت اول می‌باشد؛ و لذا فرکانس نت هشتم (Do^۲)؛ دو برابر فرکانس نُت اول (Do^۱) می‌باشد. با توجه به جدول فرکانس نت‌ها متوجه می‌شویم که:

$$Do^1 \times 2 = Do^2 \Rightarrow$$

$$2Do^1 = Do^2 \Rightarrow$$

مثال: $\frac{262}{Do^1} \times 2 = \frac{524}{Do^2}$

۳- طریق نام‌گذاری سُلْم دو ماژور (Do ماژور) به ۲ گونه هست:

(۱) نام‌گذاری هجایی: Do (دو)، Re (ری)، mi (می)، ....

(۲) نام‌گذاری الفبایی: C, D, E, F, ...

۴- تعریف ۲ اصطلاح:

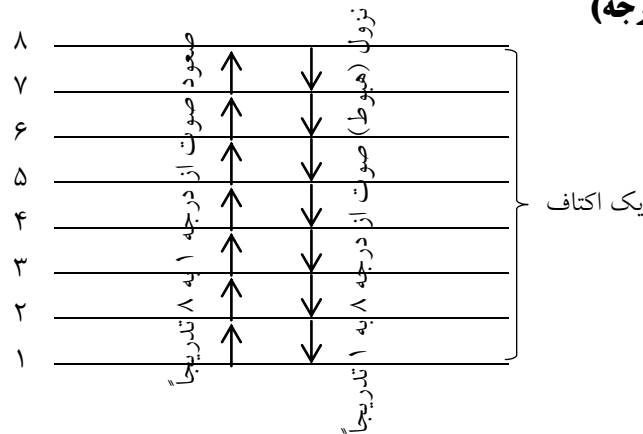
- (۱) صعود صوت از درجات [نُت‌های] سُلْم: } (الف) دفعی (شکل ۵)
 (ب) تدریجی (شکل ۴)
- (۲) هبوط صوت [یا نزول صوت] از درجات سُلْم: } (الف) دفعی (شکل ۵)
 (ب) تدریجی (شکل ۴)

شکل ۴

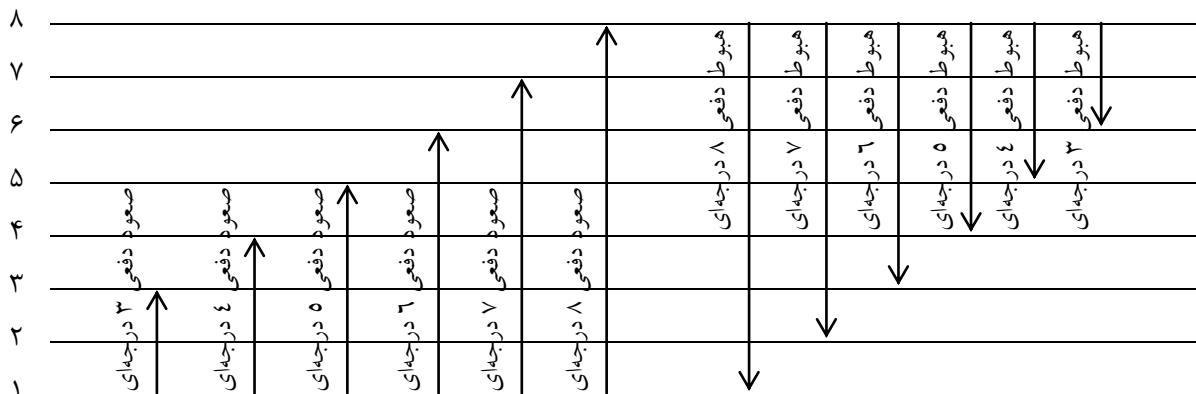
صعود و هبوط صوت به شکل تدریجی (مدل ساده)

(پله به پله و درجه به درجه)

شکل ۵

صعود و هبوط صوت به شکل دفعی (مدل های ساده)

تذکر: در صعود و هبوط صوت (چه به نحو تدریجی و چه به نحو دفعی)؛ حالات و مدل‌های بسیاری قابل تصور است و لذا شکل ۴ و ۵ از باب نمونه و مثال هست. و الا حالات دیگری نیز متصور هست.

۵- تعریف فاصله طنینی؟

به فاصله‌ی صوتی کامل (بعد کامل) یعنی ۱ پرده، بُعد طنینی یا فاصله طنینی می‌گویند؛ فاصله‌ی طنینی، بزرگترین فاصله بین ۲ درجه‌ی پشت سر هم بر روی سلم اساسی (دوماژور) می‌باشد. در موسیقی عربی؛ ممکن است فاصله‌ی طنینی به نصف یا $\frac{3}{4}$ پرده یا $\frac{1}{4}$ پرده تقسیم شود.

۶- توضیح اختلاف فواصل در سلم [دو ماژور] بر اساس شکل (شماره ۳)

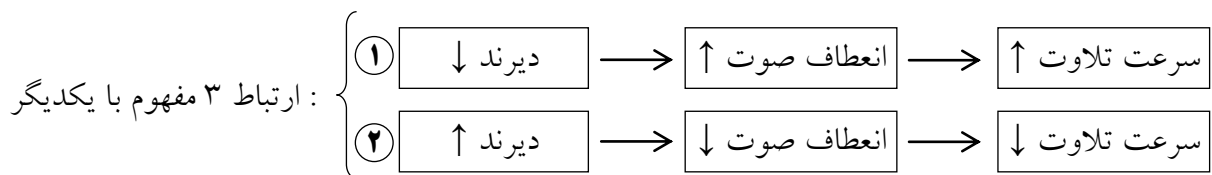
۷- تعریف و تبیین ۶ اصطلاح فنی و کاربردی در تلاوت:

الف) دیرند [کشش] صوت: همان مدت است، و عبارت است از مدت زمانی که یک نت [درجه] در موسیقی کشیده می‌شود. به عبارت دیگر مدت استقرار و مکث روی یک نت یا درجه‌ی صوتی را دیرند می‌گویند.

ب) انعطاف صوت: یکی از مهم‌ترین ویژگی‌ها و صفات صدای انسان که برای فعالیت خوانندگی مورد نیاز است، انعطاف صوت نام دارد. انعطاف یک صدا به معنی سرعت انتقالی از نتی به نت دیگر و اجراء هر چه سریع‌تر درجات یا نت‌ها توسط آن صدا می‌باشد. هر چه سرعت و تحرک صوت در صعود و هبوط، بر روی درجات صوتی بیشتر باشد، صدا منعطف‌تر است و بالعکس.

ج) سرعت تلاوت (دور تلاوت): سرعت تلاوت در نزد قاریان مشهور و صاحب سبک، متفاوت می‌باشد، برخی با دور تندتری به تلاوت پرداخته‌اند و برخی با دور کند و تعدادی هم حالت میانه و متوسط داشته‌اند. سرعت، یک امر نسبی است، و لذا معیار سنجش سرعت تلاوت، مقایسه‌ی میزان کشش صداهای کوتاه و بلند (کشیده) (ب) با (آ) + (ب) با (ی) + (ب) با (و) می‌باشد.

نکته: ارتباط (دیرند) و (انعطاف صوت) و (سرعت تلاوت) با یکدیگر چیست؟!
 جواب: هر چه دیرند کمتر شود؛ انعطاف صوت افزایش یافته و در نتیجه سرعت تلاوت (دور تلاوت) نیز افزایش می‌یابد و بالعکس.

د) کوک کردن صوت: مقصود از کوک کردن صوت در تلاوت قرآن؛ هماهنگی و تنظیم کردن صوت قاری با صوت استاد [در تلاوت الگو] به گونه‌ای این تنظیم و تطابق دو صوت (استاد + قاری) دقیق باشند، که گویا یک صدا شنیده می‌شود.

ه) فالش خواندن: به خارج خواندن نت‌ها یا خطا در انتخاب نت شروع تلاوت (گرفتن پرده صوتی)، در اصطلاح فالش گفته می‌شود. در موسیقی عربی به آن نشاز می‌گویند.

ز) ژوست خوانی: در اصطلاح موسیقی یعنی: خواننده (قاری) نت‌ها را سالم و بدون کوچک‌ترین ناکوکی یا خروجی بخواند یعنی صوت دقیقاً بر روی درجات صوتی (نت‌های) مورد نظر، قرار بگیرد (استقرار یابد)، که در اصطلاح گفته می‌شود ژوست می‌خواند.

۸- توضیح تکنیک مهم کنترل ولوم صوت (ولوم = حجم صوت = شدت = بلندی صوت = قوت صوت)
 توضیح: شدت، قوت، ولوم، رسایی صوت، بلندی صوت، حجم صوت، هم الفاظ مختلفی هستند برای یک مفهوم (و حقیقت خارجی). مقصود از ولوم و شدت صوت، توان صوتی یا میزان انرژی آزاد شده‌ی صوتی است که از منبع تولیدکننده‌ی آن (تارهای صوتی انسان) در واحد سطح (۱ متر مربع) انتشار می‌یابد.

نکات:

۱) یکی از تکنیک‌های بسیار مهم و پرکاربرد در صداسازی (پردازش صوت یا شکل‌دهی به صوت/ ریخت‌دهی به صوت)؛ تکنیک تغییر (افزایش یا کاهش) ولوم و حجم صوت، می‌باشد.

به بیان ساده‌تر، تغییر ولوم و قوت صوت یعنی: صوت در عین حفظ موقعیت و جایگاهش بر روی نُتی (درجه‌ای) خاص و مشخص، چاق (افزایش حجم صوت) یا لاغر (کاهش حجم صوت) می‌شود.
 (۲) دقت شود، بسیاری از قرآء مُبتدی، (تغییر ولوم صوت) را با (تغییر درجه‌ی صوتی) در موقع اجراء، خلط می‌کنند! در مهارتِ تغییر ولوم صوت، درجه‌ی صوتی ثابت هست، ولی فقط حجم صوت یا ضخامت صوت، کم و یا زیاد می‌شود.

(۳) تغییر ولوم صوت به ۴ مدل صورت می‌گیرد، که عبارتند از:

۱. به کمک حنجره قاری و سایر اندام‌های تکلمی مثل بینی و...
۲. به کمک دست‌های قاری
۳. به کمک میکروفون
۴. با ترکیبی از سه مورد فوق‌الذکر

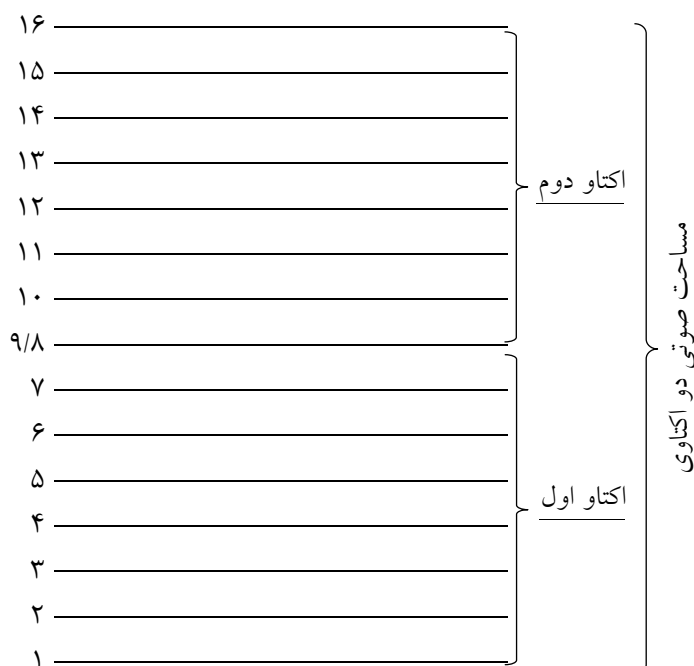
(۴) جایگاه و موضع اجراء این مهارت مهم (تغییر ولوم صوت) در تلاوت قرآن کریم؛ یا در یکی از هجاء‌های (بخش‌های) کلمه؛ و یا در یک یا چند کلمه‌ی خاص از قطعه‌ی (فراز) تلاوت شده می‌باشد.

درس ۴

عنوان:

تجزیه و تحلیل رأس اول (ردیف صوتی) تلاوت؛ منطبق بر ساختار تلاوت آموزشی سوره‌ی نبأ (آیات ۱ تا ۲۰)
 تذکر ۱: ارتباط درس ۴ با دروس ۳ و ۲ و ۱ چیست؟

بعد از فراگیری دروس قبلی (۳، ۲، ۱)؛ بستر لازم جهت ورود به درس ۴ مهیا شده و قرآن آموزان عزیز؛ مقدمات لازم جهت ورود به درس ۴ و دروس بعدی (که اصل مباحث هم در همین دروس مطرح می‌شود) را یاد گرفته‌اند.
 تذکر ۲: تمام مباحث مربوط به رأس اول (ردیف صوتی) و رأس دوم (ردیف لحنی) تلاوت؛ بر سُلّم موسیقایی (دو ماژور) با مساحت صوتی حداکثر ۲ اکتاف (اکتاو)؛ تطبیق داده خواهد شد.

شکل ۶

تمام مباحث رأس اول و دوم
 تلاوت بر این سُلّم (دو ماژور):
 منطبق می‌شود.

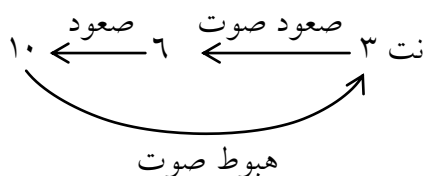
تذکره ۳: با توجه به (تذکره ۲)؛ در می‌یابیم که در این شیوه‌ی آموزشی؛ تمامی مباحث تئوری و عملی (کارگاهی) تلاوت؛ در کنار یکدیگر، و به شکل تطبیقی مطرح می‌شود.

تجزیه و تحلیل رأس اول (ردیف صوتی) تلاوت؛ منطبق بر ساختار تلاوت آموزشی سوره‌ی نبا (آیات ۱ تا ۴)

- ۱- در قسمت (تجزیه و تحلیل ردیف صوتی)؛ جهت تمرکز؛ فقط بر صعود و هبوط صوت (فراز و نشیب صوت می‌باشد؛ نه شکل و فرم الحان (آهنگ‌ها)).
- ۲- اگر به تلاوت آموزشی خوب گوش کنیم، متوجه می‌شویم فراز اول (قطعه‌ی اعوذ بالله...) از کف صدا، یعنی: نت اول شروع نشده است و کمی بالاتر از کف صدا می‌باشد مثلاً از نت سوم. (شکل ۷)
- ۳- استقرار صوت، در فرازهای ۲ (بسم الله...) و ۳ (عَمَّ يَتَسَاءَلُونَ) و ۴ (عَنِ النَّبَأِ الْعَظِيمِ) غالباً؛ بر نت ششم (۶) می‌باشد. (شکل ۷)
- ۴- آنگاه در فراز ۵ (الذی هم ..... سیعلمون)؛ صوت دفعتاً از نت ۶ به نت ۱۰ پرش می‌کند؛ و صوت بر نت ۱۰ استقرار می‌یابد و سپس از نت ۱۰؛ به شکل تدریجی، صوت درجه به درجه هبوط (پایین) می‌کند، تا به همان درجه‌ی فراز اول (اعوذ بالله ...) برسد (نت سوم = نت شروع تلاوت)
- ۵- پس نت بخش (هجای) آخر، از فراز ۵ (یعنی هجای [مُون] از کلمه‌ی سیعلمون) با اولین هجاء از فرار اول (یعنی هجای (أ) از کلمه‌ی أَعُوذُ) با یکدیگر هم درجه شدند! (شکل ۷)
- ۶- صعود صوت از درجه ۳ به درجه ۱۰ و سپس هبوط صوت از درجه ۱۰ به همان درجه ۳؛ در (شکل ۷)، نشان می‌دهد که این صعود صوت (اوج صوت) به درجه‌ی ۱۰ دوام ندارد؛ بلکه موقت بوده و صوت مجدداً به درجه‌ی ۳ (نت شروع تلاوت) برمی‌گردد. (دوام صوت، بر روی نت ۳ است.)
- ۷- از آنجا که دوام صوت بر روی نت سوم (در این تلاوت آموزشی) است؛ به این نت سوم؛ نت (پایه) یا (رکوز) یا (مستقر المقام) می‌گویند.

نکات مهم:

(الف) سیر صعود و نزول صوت، بر روی درجات صوتی، در این فرم تلاوت (از راست به چپ): (با توجه به شکل ۷)

(ب) ملاک صحیح بودن (زیبایی) یا غلط بودن (زشتی) صعود یا هبوط صوت؛ به مدل فوق، چیست؟

(به عبارت دیگر؛ چه چیزی حکم می‌کند که این مدل صعود یا هبوط صوت، بر روی درجات صوتی؛ زشت است یا زیبا؟)

جواب: حاکم در این زمینه؛ طبع یا ذوق زیبایی شناختی هست (طبع یا ذوق؛ قوه‌ای است که خداوند در انسان به نحو فطری قرار داده است و با آن قوه می‌تواند، صفتی از خصوصیات یک شیء را درک و احساس کند). اگر این صعود و هبوط صوت؛ ملائم (سازگار) با طبع و ذوق زیبایی شناختی انسان باشد؛ مدل فوق صحیح (زیبا) است. و اگر این صعود و هبوط صوت؛ مُنَافِر (ناسازگار) با طبع و ذوق زیبایی شناختی انسان باشد؛ مدل فوق غلط (زشت) است.

ج) آیا تنها از همین مدل صعود و نزول صوت؛ در قطعات ابتدایی و آغازین تلاوت می‌توان استفاده کرد یا مدل‌های دیگری هم داریم؟! چرا از این مدل در تلاوت آموزشی سوره‌ی نبأ استفاده شده است؟!

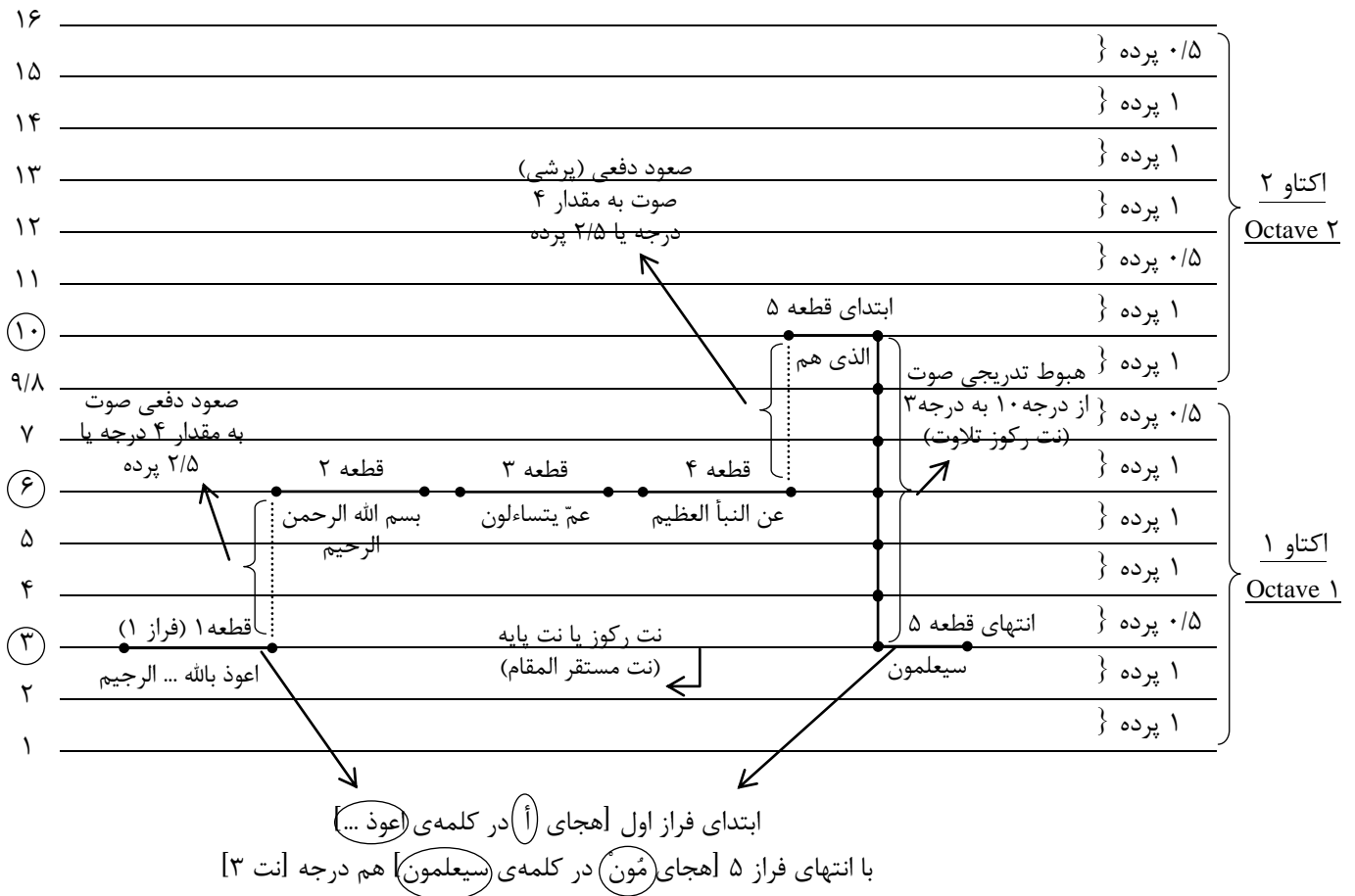
جواب: مدل‌های دیگری نیز برای صعود و هبوط صوت، در قطعات ابتدایی و آغازین تلاوت داریم (حداقل ۲ مدل دیگر). دلیل استفاده از این مدل، در قطعات آغازین تلاوت، شیوع (با بررسی تلاوت قرآء مصری؛ در می‌یابیم که بسیاری از این قرآء، از این مدل صعود و هبوط صوت، در قطعات آغازین تلاوت خود، استفاده می‌کنند) و سهولت این مدل می‌باشد.

د) با دقت به (شکل ۷) در می‌یابیم که فواصل بین درجات ۳ و ۶ و ۱۰ در حالت صعود صوت؛ ثابت هست (فاصله‌ی بین نت ۳ تا ۶ همیشه ۲/۵ پرده یا ۴ نت است و فاصله‌ی بین نت ۶ تا ۱۰ نیز همیشه ۲/۵ پرده یا ۴ نت هست) و همچنین فاصله‌ی بین نت ۱۰ تا ۳ در حالت هبوط صوت نیز همیشه ۵ پرده یا ۷ درجه می‌باشد، ولی خود نت‌ها (مثلاً نت ۳ یا نت ۶) ممکن است متغیر باشند. پس خود نت‌ها متغیر، ولی فواصل بین آنها ثابت است.

ه) این فرم (شکل) از صعود و هبوط صوت در قطعات آغازین تلاوت؛ یک ساختار صوتی استاندارد و یک فورمول (قاعده) کلی است؛ لذا بر تمام آیات قرآن کریم؛ این ساختار صوتی کلی؛ قابل انطباق هست.

شکل ۷

سُلْم دو ماژور در مساحت صوتی ۲ اکتاو:

نکات مهم و کلیدی مربوط به شکل ۷ (سُلْم دو ماژور در مساحت صوتی ۲ اکتاو):

نکته ۱: در این تصویر؛ جهت تمرکز و نگاه، فقط بر ردیف صوتی تلاوت (صعود و هبوط صوت بر روی درجات مختلف) می باشد، نه الحان (آهنگها)

نکته ۲: بدیهی است که شکل ۷ = [سُلْم دو ماژور در مساحت صوتی ۲ اکتاو، جهت نمایش ردیف صوتی تلاوت] تصویری نسبتاً دقیق هست؛ هدف از این تصویر (شکل ۷) و تصاویر بعدی؛ ایجاد نقشه‌ی صوتی (و لحنی) در ذهن قرآن آموزان هست. به این ترتیب؛ قاری قادر خواهد بود در حین تلاوت خود، لحظه به لحظه از مکان صوتی و لحنی تلاوتش، بر روی سُلْم موسیقایی مطلع شده و تصویری جامع و شفاف از ردیف صوتی (و لحنی) تلاوتش را در ذهن ترسیم کند.

این توانایی ذهنی دارای آثار و نتایج بسیاری است از جمله:

(۱) افزایش قدرت درک و فهم علمی از تلاوت؛ و در نتیجه مهارت در تجزیه و تحلیل تلاوت.

۲) درک و فهم عمیق تر از محاسن و معایب صوتی و تلحینی تلاوت خود (و دیگران) و تسهیل در دفع و رفع آن اشکالات و تقویت محاسن.

۳) ایجاد نگاه کلی (دید کلان) به تلاوت؛ در عین داشتن نگاه جزئی (معیّت نگاه کلی و جزئی به تلاوت)

۴) تسهیل و تسریع در تقلید از تلاوت الگو

۵) تسهیل و تسریع در مرکب خوانی (ترکیب چند سبک مختلف، باهم)

۶) ایجاد و افزایش و تقویت نوآوری و خلاقیت صوتی و لحنی در تلاوت قرآن کریم.

۷) سهولت و افزایش کیفیت برنامه ریزی صوتی و لحنی تلاوت (خصوصاً در مسابقات قرآن کریم).

۸) دقت و سهولت در تطبیق ساختار صوتی و لحنی تلاوت الگو، بر سایر آیات قرآن کریم، با حداقل خطا در تطبیق.

۹) فراگیری اصول مشترک کلی حاکم بر تلاوت؛ ترتیل خوانی، ابتهال، تواشیح، اذان، و حتی دعا خوانی و مداحی اهل البیت (علیهم السلام).

۱۰) و...

نکته ۳: چرا تصویر شکل ۷ (و اشکال بعدی) نسبتاً دقیق هستند؟! نکته ۳:

زیرا در تمام قطعات ۱ و ۲ و ۳ و ...؛ صوت در هر قطعه (فراز) تلاوت، به نت‌های مجاور (نت‌های بالایی و پایینی خود) رفت و برگشت می‌کند، و ما در (شکل ۷) از این رفت و برگشت‌های صوت به درجات مجاور خود، صرف نظر کردیم و فقط بیشترین نتی که تکرار می‌شود و در گوش مستمع جلوه می‌کند (و نت محوری محسوب می‌شود که نامش نت شاهد یا حاکم است) را به شکل خطوط افقی رسم کردیم، به همین دلیل این تصویر تقریباً دقیق هست.